

Euphorbia cyparissias, den 9. langsomste i etablering.

Aquilegia vulgaris. Den 10. mest kortlivede, den 9. bedste til selvsåning.

I de senere år er der sket en ændring i den måde vi ser stauder på. Traditionelle indelingskategorier som skygge, lys, jordbund og fugtighed har vist sig ikke at være tilstrækkelige når man arbejder professionelt med planter. Den engelske havedesigner og forfatter Noel Kingsbury er en af frontløberne for denne bevægelse.

Mange vil sikkert nikke genkendende til at de klassiske kategorier kommer til kort når man skal designe beplantninger. Der er også brug for oplysninger om levetid, etablering, selvsåning, vegetativ spredning og konkurrencedygtighed, men denne viden bliver sjældent oplyst selv om den har stor betydning for at en beplantning skal lykkes.

For at råde bod på denne mangel lavede Kingsbury i 2010 en spørgeskemaundersøgelse i England. Det samme spørgeskema blev i foråret udsendt herhjemme under navnet 'Stauundersøgelse'. Her deltog 87 haveentusiaster, landskabsarkitekter og parkforvaltere. Resultaterne var overraskende identiske med

Kingsburys resultater.

En ting som står tydeligst frem, er at behovet for i højere grad at tænke i gradienter (gradvise overgange) i stedet for fastlåste kasser. Levetiden er et godt eksempel.

De senere år har vist et klart behov for at få en bedre forståelse af stauder. I takt med at de grønne områder i kommunerne forsat udsættes for besparelser, bliver driften mere ekstensiv og nogle steder kan frivillige og ufaglærte i højere grad blive involveret. Det taler for at der bør bruges langlivede og robuste stauder som kræver mindst pleje. Det skal dog afvejes med at en del af de langlivede og robuste arter har en langsom etablering. Det gør dem udsatte og plejekrævende i starten.

Stauundersøgelsen viser at der er en tendens til at man ud fra den vegetative spredning kan se hvordan arten i øvrigt opfører sig. Længden på skuddene giver en forståelse af spredningsmønstret. Manglende vegetativ spredning er tegn på at stauden er kortlivet. Sådanne observatio-

Stauder skal ud af de fastlåste kasser

STAUEUNDERSØGELSE. Dansk gentagelse af Kingsburys undersøgelse bekræfter at der er brug for oplysninger om bl.a. levetid, spredning og konkurrence, og at der tænkes mere i gradvise overgange

Af Thomas Vejsnæs

ner kan gavne forståelsen og brugen af stauder.

Levetid som gradient

Traditionelt er stauder benævnt som flerårige uden nærmere specifikationer. Men resultaterne fra Stauundersøgelsen viser at levetiden bør ses som en gradient.

Nogle stauder er kortlivede, og forsvinder efter nogle år. Gode eksempler er slægterne Echinacea (solhat), Achillea (røllike), Heuchera (alunrod) og Monarda. Blandt de kortlivede stauder finder man dem som formerer sig meget villigt, som f.eks. Aquilegia vulgaris

(almindelig akeleje). Nogle stauder er til gengæld meget langlevende, f.eks. Acanthus mollis (blød akantus)

Der er også en forskel mellem de stauder som spreder sig vegetativt, og dem som er frøformerede. De stauder som hovedsageligt spreder sig vegetativt, f.eks. ud fra en klump, har en tendens til at være langlivede. Omvendt er de kortlivede stauder ofte frøformerede. Disse arter forekommer ofte i ustabile miljøer hvor det ikke er en fordel at investere i vegetativ vækst.

Det som er bekymrende, er at mange af de kortlivede

TOP 10 i stauder

MEST KORTLIVEDE (mest kortlivede først)

Achillea millefolium, ældre kultivarer, f.eks. 'Cerise Queen' (røllike)
 Macleaya cordata (jodplante)
 Knautia macedonica (blåhat)
 Euphorbia cyparissias (vortemælk)
 Euphorbia polychroma (forårs-vortemælk)
 Crocosmia ('Lucifer')
 Dictamnus albus (diktam)
 Echinacea purpurea (purpursohat)
 Crocosmia (andre end 'Lucifer')
 Aquilegia vulgaris (akeleje)

LÆNGELEVENDE (mest længstlevende først)

Amsonia orientalis (amsonia)
 Aruncus dioicus (fjerbusk)
 Filipendula rubra (mjødurt)
 Geranium x oxonianum (storkenæb)
 Helianthus 'Lemon Queen' (staudesolsikke)
 Iris sibirica (sibiriske iris)
 Persicaria amplexicaulis (kertepileurt)
 Persicaria bistorta 'Superba' (alangeurt)
 Sedum telephium (sankthansurt)
 Vernonia (jernurt)

Knautia macedonica, den 3. mest kortlivede.

Geranium optræder i flere lister afhængig arten.

stauder også er de mest brugte som *netop* Achillea, Echinacea og Heuchera. Der er selvfølgelig en kommerciel interesse i at sælge kortlivede stauder, men for kommuner og andre driftsansvarlige betyder det ofte højere omkostninger idet mange planter inden for få år skal genplantes.

Vegetativ spredning

Stauderne fra undersøgelsen spreder sig forskelligt og i forskellig grad. Det er selvfølgelig interessant når man skal vælge beplantning. Nogle arter er effektive til vegetativ spredning, som *Acanthus mollis* (blød akantus), *Persicaria bistota* (slangeurt) og *Geranium phaeum* (bælgstorkenæb).

Denne kategori er ekstra interessant når man kombinerer den med andre kategorier. Her viser det sig at der er en sammenhæng mellem vegetativ spredning, levetid og konkurrenceevne. De arter som ofte volder problemer, er ekstremt, altså længelevende planter med høj konkurrenceevne og voldsom vegetativ spredning. De

viser sig ofte som invasive og dermed med risiko for at være meget plejkrævende. Dog vil en god kombination af levetid, konkurrenceevne og vegetativ spredning kunne skabe nogle stabile anlæg som kan driftes ekstensivt.

Konkurrenceevne

En arts konkurrenceevne indikerer hvor god den er til at modstå andre planter. Arter med høj konkurrenceevne er nyttige til arealer hvor det er svært at drifte området, f.eks. skråninger.

Der kan forekomme en sammenhæng mellem konkurrenceevne og spredning hvor de arter som har en høj konkurrenceevne, spreder sig vegetativt og ofte er langlivede. Omvendt er de planter som har en dårlig konkurrenceevne, ofte kortlivede og spreder sig ved frøformering.

Der er dog eksempler på det modsatte: *Baptisia australis* (almindelig farvebælg) er klassificeret som langlivet, men toppe ikke i konkurrenceevne. Generelt kan man sige at en lav konkurrenceevne er en in-

dikation på at arten let overtages af andre arter og dermed er en dårlig investering i en beplantning.

Etablering

De fleste stauder har en hurtig etableringsevne, men ikke alle. Mange gartnere kender til arter der er meget langsomme om at etablere sig, men når de først er etablerede, er de meget stabile. Et godt eksempel er *netop* er *Baptisia australis* som kan virke til at leve nærmest for evigt.

Undersøgelsen viser at der er en hel gruppe af arter som har denne tendens. Det kan skyldes at de bruger lang tid på at etablere et rodnet inden de begynder på den overjordiske vækst. Disse arter er udsatte de første år, på grund af konkurrence eller stress.

Selvsåning

Selvsåning kan i nogle tilfælde være en fordel, men hyppigere er ulempe, og arter der er gode til at så sig selv, kan få status som ukrudt. Modsat vegetativ spredning har miljøet, bl.a. jordtype, en del at sige.

Resultaterne viser at der blandt de hyppigt selvsående arter er meget forskel på deres konkurrenceevne. Derfor er det svært at konkludere om en art vil være tilbøjelig til at blive ukrudt da det i høj grad afhænger af habitatet. Blandt de arter som har vist sig at have en uregelmæssig selvsåning og samtidig er kortlivede er *Echinacea purpurea* (havepurpursolhat). Denne kombination er sjældent en fordel.

Resultaterne fra Stauderundersøgelsen skal ses som en tendens baseret på et ikke statistisk grundlag, men har sin berettigelse i kraft af sammenligneligheden med Noel Kingsburys resultater. Forhåbentlig vil der i fremtiden bliver lavet flere undersøgelser. □

KILDER

Noel Kingsbury (2010): Evaluating the long-term performance of ornamental herbaceous plants using a questionnaire based practitioner survey. University of Sheffield.

Thomas Vejsnæs (2015): Dynamiske stauderbeplantninger i offentlige anlæg, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Kbh. Universitet.

SKRIBENT

Thomas Vejsnæs er stud.hort.arch på Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet.

LANGSOMST ETABLEREDE (langsomt etablerede først)

Amsonia orientalis (amsonia)
Anemathele lessoniana/*Stipa arundinacea* (regnbuegræs)
Dictamnus albus (diktam)
Macleaya cordata (jodplante)
Sedum telephium (sankthansurt)
Crocsmia 'Lucifer'
Baptisia australis (farvebælg)
Helleborus x hybridus (påskekløkke)
Euphorbia cyparissias (vortemælk)
Geranium renardii (storkenæb)

MEST EFFEKTIVE SELVSÅNING (mest effektive først)

Achillea - moderne hybrider (røllike)
Campanula latifolia (bredbladet klokke)
Geranium sylvaticum (skov-storkenæb)
Rudbeckia fulgida (solhat)
Vernonia (jernurt)
Brunnera macrophylla (kærmindesøster)
Cephalaria gigantea (skælhoved)
Geranium phaeum, andre end 'Samobor' (storkenæb)
Aquilegia vulgaris (akeleje)
Macleaya cordata (jodplante)